

עד כה נהגנו לפרסם, במדור זה, רשימות והצעות הקשורות בהוראת ספרות-ילדים בבתי-הספר. מפאת חשיבות הנושא אנו פותחים את דפי המדור לנושא זה, למורים ולמרצים בסמינרים ובמכללות.

הרהורים על הפרובלמטיקה בהוראת ספרות-ילדים בסנינר

מאת נחמה ניצן

התוצאות העגומות של מבחני הבנת-הנקרא, ותהא מהימנותם של מבחנים אלה, יחסית ככל שתהיה — מחייבות אותנו לתת את הדעת על מצב הדברים בהוראה בכלל, ובהכשרת מורים בסמינר בפרט. משמע, שיפור וטיפול עמוק ומקיף יותר בהכשרת המורים במיוחד בתחום הקשור להבנת הנקרא ומקצוע ספרות ילדים הוא אחד האמצעים המובהקים לכך.

השיפור וההעמקה בהוראת ספרות ילדים יכולים להיעשות בשתי דרכים:

- א. לבחון מחדש את התוכנית הקיימת.
 - ב. לבדוק את האפשרות להקדיש למקצוע זה יותר משנה אחת המקובלת עתה. ראוי שמקצוע זה ילווה את הסמינריסט בכל שנות הכשרתו, במגמה לצייד אותו בידע, התאמצות, כושר הבחנה וביכולת יישום מעשי בעבודת ההוראה העתידה שלו בבית-הספר. דבר זה ראוי שייעשה על תשתית היכרות רחבה ומקיפה ככל האפשר ולשם כך, שוב יש להקדיש זמן מירבי למקצוע זה שהוא מורכב יותר מכפי שרבים סבורים, לו גם על חשבון מקצועות אחרים, שכן ספרות ילדים הוא הכלי המרכזי המכיל ומקיף בלמידה תחומים הומניים ואינטלקטואליים כאחת. מסקנה ראשונה המשתמעת מכך, היא איפוא — תוספת שעות הוראה. ומכאן — לכמה הרהורים על הקשיים והפרובלמטיקה בהוראת-ספרות ילדים בסמינר.
- ספרות ילדים היא, בעצם, מקצוע המכיל קודם-כל שני אספקטים בסיסיים:
- ספרות** כספרות, המאבחנת טקסטים ספרותיים כתבנית ומרקם אומנותי על כל סוגיו, ומתייחסת אליהם ואל כל המשתמע מכך: עיון במרכיבים השונים של השיר

והמרכיבים של הסיפור, תוך כדי לימוד התכנים, הצורות והתבניות ומושגי יסוד של ספרות.

וכאן מתעורר הקושי הראשון: הרי עיון ביסודות הספרות חופף הן בהוראת ספרות למבוגרים, והן בספרות ילדים. כיון שהקבוצות הלומדות הן קבוצות הטרוגניות, כבר רכשו חלק מהסמינריסטים, המשתתפים בחוג לספרות, ידע בסיסי בחוג לספרות, ואילו חלק אחר של התלמידים, המשתתפים בחוגים אחרים — הסרים ידע בסיסי ספרותי זה. אף על פי שקושי זה הוא, אמנם, טכני, אי אפשר להתעלם ממנו.

האספקט הבסיסי השני במקצוע זה הוא העיון והדין הספציפיים בטקסטים המיועדים לילדים מתוך אותם יסודות של תורת הספרות שצריכים לענות על הצרכים של ילדים בהתאם לגילים, לשלבי התפתחותם ולמטען נסיונם. כלומר: ההיבט עובר מהספרותי הצרוף אל זווית ראייה פסיכולוגית, ונקודת המוצא היא: ילד וצרכיו, והספרות הופכת, כביכול, להיות אמצעי מסייע להתפתחות ה"אני" של הילד, לעתים עד כדי אמצעי תיראפויטי. במלים אחרות: נוסף לטיפול ביצירה כיצירה ספרותית, ניצבת בפני המחנך השאלה: **מהי תרומת היצירה לילד.**

כפי שראינו נובעת הפרובלמטיקה הזאת מנקודת המוצא של: ספרות כתורת מדע הספרות, או העברת הדגש קודם כל לילד ולהתפתחותו והתאמת הספרות לצרכיו! בשום פנים אין כוונתי לומר שיש להעדיף אספקט אחד על השני, אלא להסב את תשומת הלב לנקודות המוצא ולהדגשים השונים. מובן מאליו, שהדגשים אלה מכתיבים לנו את בחירת היצירות הנלמדות בסמינר בדגמים מייצגים. וכדי שהעיסוק בהיבט זה לא יפגע בטיפול מעמיק ביצירה כתבנית ספרותית ואיך הדברים נאמרים בה, מה הם הצירופים האמנותיים, מירקם המילים וכו' וכו'. יש להקדיש לספרות-לילדים, כפי שכבר נאמר, יותר משנה אחת.

הבעיה המתודית

הסמינריסטים הלומדים ספרות ילדים בסמינר הם ציבור אינטרסנטי: הם מעוניינים לא רק בהכרת היצירה לעצמם, אלא כיצד להפגיש אותה עם הקורא הצעיר. וכן קיימת בעייה מתודית דידקטית: המיפגש עם היצירה ברמה של הסמינריסט, מצד אחד — וכיצד ובאילו אמצעים יעביר הסמינריסט בבוא הזמן את היצירה לילדים מצד שני.

נכון, דרך הוראת ספרות הילדים והלמידה של הסמינריסט משמשים דגם התנסותי "איך ללמד ילדים" והעיקרון של למידה נכונה היא כמובן, למידה מעורבת והתנסותית, קרי — במקרה שלנו — עיון בטקסטים בדרך מעמיקה ובהיקף רחב — יצירות רבות ככל האפשר ומסוגים שונים. כמובן, שדבר זה לא ניתן מחמת קוצר הזמן ולכן יש לערוך מבחר מייצג של מירב סוגי היצירה מצד אחד, ומצד שני — לשים דגש על יצירות המעלות בעיות נפשיות של הקוראים הצעירים. משתמע מכאן, שבחירת החומר איננה רק לפי סוגי יצירה ורמתם האיכותית בלבד, אלא גם לפי נושאי היצירה, כגון: בעלי-חיים בספרות ילדים, הפחד (אגדות אימה

כן או לא), השכול והמוות, וכי וכי'. הצרכים בנושאים אלה מכתיבים את בחירת היצירות וכן זה אמור בבחירת סוגי היצירה — שיר, סיפור, אגדה וכי'. בהתאמה עם שלבי התפתחות הילד. ואז השיר והסיפור נלמדים בעת ובעונה אחת כהתאם להתפתחות ה"אני" ושלבי ההתעניינות שלו.

כמו כן, יש לקחת בחשבון בשעת בחירת החומר את הצורך והרצון לטפל ביצירות של **סופר מסוים** וזו כבר נקודת מוצא נוספת.

נקודה נוספת בבחירת החומר היא האבחון בין: **א. יצירות שמכוונות לקריאה מודרכת** עם מורה בכיתה, יצירות הקשורות בנושאים לימודיים (חגים, עונות שנה וכי'). **ב. בין יצירות שמוגשות בקריאה מונחית**, או ג. עיון ועיסוק ביצירות המיועדות לקריאה חופשית של ילד. זאת ועוד — בשעת הבחירה של החומר יש צורך להביא יצירות קלסיות מהספרות העברית והעולמית וכן הספרות ההווית השוטפת, טיפול בספרים חדשים ("ממדף הספרים"), תוך כדי הבחנה בין הטוב והפחות טוב ואף הקלוקל. הבחנה זו היא תקפה גם כלפי התרגום של היצירות הקלסיות שלעתים קרובות הולכות לאיבוד תוך כדי העיבוד של המתרגם.

הנה ציינתי את הבעיות והקשיים המתעוררים בשעת בחירת החומר הספרותי אם "מעט על הרבה" כלומר להקיף יצירות רבות ככל האפשר מתוך רצון להפגיש את הסמינריסטים עם יצירות רבות, שאולי הם עצמם לא קראו בילדותם, או להסתפק ולעסוק ביצירות מעטות **כדגם מייצג** ולהעמיק בהן תוך כדי התנסות ועיון ותוך כדי כך להקנות גם מושגים בסיסיים באמנות ובתורת הספרות דרך יצירות בודדות, בעלות ערך אמנותי גבוה באופן, שאפשר יהיה להקיש מהן על יצירות רבות אחרות. אלא מה, גם בגישה סלקטיבית זו מתבקשת פגישה עם יצירות רבות, בגלל **ריבוי נקודות** הראות והמוצא כפי שציינתי לעיל.

ולבעיית היישום המעשי דידקטי, כלומר, איך וכיצד להפגיש את הילד עם היצירה למרות, שדרך ההפגשה של הסמינריסט הוא דגם של הפגשת החומר גם עם הילד, אין זה מספיק, ו"הבעיה המתודית" בעינה עומדת: לא ניתן לעסוק בבעייה זו בהרחבה תוך כדי עיון ביצירה אלא להתוות כיוון בלבד.

אי לכן בשנה אחת בלבד להוראת ספרות ילדים אין מספיקים להקיף ולמצות את כל אלה על כן אני מציעה:

- א. להוסיף לפחות שנה נוספת להוראה סדירה של ספרות ילדים.
- ב. להרכיב סדנאות מתודיות מיוחדות מבוססות על יסוד הכרת היצירות הספרותיות.
- ג. ללוות את המורה בשנות העבודה הראשונות בהדרכה ובהנחייה בנידון.
- ד. להקים וועדה פעילה בין-סמינרית לספרות-ילדים, שתבדוק את כל הבעיות שניסיתי להעלות בזה, וכן בעיות שיעלו אחרים — כדי לנסות להתמודד אתן בצוות. — הצעה זו מכוונת למשרד החינוך.

